

عنوان درس دهم : صدر المتألهین

- محمد بن ابراهیم قوامی شیرازی ملقب به صدرالدین و صدر المتألهین و مشهور به ملاصدرا
- از اندیشمندان طراز اول ایران اسلامی به شمار می آید .
- با ظهور ملاصدرا در قرن یازدهم هجری دوران جدیدی در تفکر و حکمت اسلامی پدید آمد .
- اغلب حکما و عرفای بعد از وی یا شاگردان مستقیم او بودند یا شاگردان با واسطه و پیروان و شارحان و مدرسان حکمت او .

▪ آثار و تألیفات ملاصدرا :

- اسفار اربعه : بزرگترین و مشهورترین اثر ملاصدرا و دایره المعارف عظیم فلسفی
- شواهد الربوبیه ، حکمت عرشیه ، مبدا و معاد ، مشاعر ، مفاتیح الغیب ، رساله حشر ، رساله سه اصل ، شرح هدایه و اسرار الایات ، تعلیقات بر الهیات شفا ، تعلیقات بر حکمه الاشراق
- عقل و جهل : بیان سازگاری کامل عقل و دین در فقه شیعه (با توجه به روایات شیعه)

▪ مشرب تحقیق ملاصدرا :

- ❖ حکمت متعالیه ملاصدرا نقطه اتصال همه جریان های گوناگون فکری است .
- ❖ البته نباید پنداشت که حکمت متعالیه فلسفه ای التقاطی است و در آن شیوه های گوناگون فکری درهم آمیخته شده است .
- ❖ نبوغ و ابتکار ملاصدرا در این است که سه طریق برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی را با هم ترکیب می کند و شیوه ای یگانه در تحقیق فلسفی به وجود می آورد .
- ❖ او نه مانند مشائیان است که عقل و برهان را بر هر کشف و شهودی رجحان می دهند و نه همچون اشراقیان که شهود قلبی را بر برهان عقلی مقدم می دانند .
- ❖ ملاصدرا هر دو روش مشایی و اشراقی را با یکدیگر به کار می گیرد و جدایی آنها را هرگز روا نمی داند .
- ❖ ملاصدرا در کتاب « اسفار » : از عادت صوفیان است که در احکام تنها به ذوق و وجدان اکتفا می کنند ولی ما بر آنچه برهان نداشته باشد ، اعتماد نمی کنیم .
- ❖ ملاصدرا در کتاب « مبدا و معاد » : حصول معارف و علوم بوسیله آمیختن طریقه حکیمان متاله مشایی با روش عارفان و حکیمان اشراقی میسر است .

نکاتی چند :

- ✚ علم لدنی علمی است که آدمی بدون واسطه بشر از خدا می آموزد و ماخوذ از قرآن : « آتیناه من لدنا علما » است .
- ✚ بسیاری از منسوبان به علم ، علم لدنی را انکار می کنند و می گویند هر چه غیر از آموزش و اندیشه حاصل شود علم نیست .
- ✚ سالکان و عارفان طریقت معتقدند علم لدنی از دیگر دانش ها قوی تر و استوارتر است .
- ✚ با توجه به شرح کتاب « الهدایه » نوشته اثیر الدین ابهری معلوم می شود ملاصدرا از علوم ریاضی بی اطلاع نبوده است .

▪ مخالفت ملاصدرا با دیدگاه متکلمان اسلامی در مورد ارتباط عقل و دین

❖ دیدگاه متکلمان اسلامی :

- ✓ متکلمان برای عقل در کنار دین ارزش مستقلی قائل نیستند .
- ✓ متکلمان معتقدند که عقل در خدمت شریعت است و تنها می تواند اصولی را که دین با یقین و اطمینان به ما آموخته است، به مدد استدلال اثبات کند.
- ✓ متکلمان معتقدند وظیفه و توانایی عقل تنها در دفاع از حقانیت دین است.

❖ دیدگاه ملاصدرا

- ✓ صدرالمآلهین معتقد است که عقل و دین حقیقت واحدی هستند.
 - ✓ عقل و دین از یک منبع ازلی، یعنی ذات احدیت سرچشمه گرفته اند.
 - ✓ اگر عقل به درستی حرکت کند وهمه موازین برهانی را مراعات نماید، هرگز به نتیجه مخالف دین منتهی نمی شود.
 - ✓ دین خداوند نیز هرگز حاوی مطلبی متعارض با ضروریات عقلی نیست.
 - ✓ ملاصدرا در کتاب « مبداء و معاد » می گوید :
- « عقل و دین در همه احکام خود با هم تطبیق دارند و حاشا که احکام شریعت انور با معارف یقینی و ضروری عقلی تعارض داشته باشد و افسوس به حال فلسفه ای که قوانین آن مطابق کتاب و سنت نباشد.»
- ✓ از دیدگاه ملاصدرا برهان عقلی مجرد از کشف و شهود عرفانی به حقیقت راه نمی برد و این هر دو بدون تطبیق بر وحی قرآنی و سنت نبوی و معارف امامان اثنی عشر به چشمه های زلال حقیقت منتهی نمی شوند.

▪ اسفار اربعه : مباحث فلسفی را با مراحل سیر و سلوک قلبی عرفا مطابقت داد و به آنها آهنگی یگانه بخشید.

مباحث فلسفی اسفار اربعه ملاصدرا	اسفار اربعه عرفا
امور عامه فلسفی مباحث کلی درباره احوال وجود بما هو موجود مباحث مقدمه بحث توحید	من الخلق الی الحق : سالک می کوشد از طبیعت عبور کند و عوالم ماورای طبیعی را نیز پشت سر بگذارد تا به ذات حق واصل شود و میان خود و حق حجابی نیابد .
توحید ، خداشناسی ، صفات الهی	بالحق فی الحق : پس از آنکه سالک با نزدیکی به ذات حق او را شناخت، به کمک خود او به سیر در شئون و کمالات و اسما و صفات او می پردازد.
افعال باری : صدور موجودات از ذات حق و جریان فیض هستی در مراتب عقول و افلاک و نفوس	من الحق الی الخلق بالحق : در این مرحله، سالک به سوی خلق و میان مردم باز می گردد، اما این بازگشت به منزله جدا شدن و دور شدن از ذات حق نیست؛ بلکه او ذات حق را با همه چیز و در همه چیز می بیند.
نفس و معاد	فی الخلق بالحق : در این سیر، سالک به اذن پروردگار به هدایت مردم و کمک به آنها برای رسیدن به حق می پردازد.

نمونه سوالات کنکور سراسری در سالهای گذشته درس دهم

۱- کدام عبارت مورد عقیده ملاصدرا نیست؟ (سراسری ۹۶)

(۱) عقل، دین و ذوق همگی راه های اطمینان بخشی دستیابی به حقیقت اند.

(۲) علم لدنی که سالکان طریقت آن را باور دارند، دانشی حقیقی و استوار است.

(۳) ارزش عقل تنها در خدمت به دین نیست بلکه رسول باطنی حق در وجود انسان است.

(۴) وقتی عقل به درستی حرکت کند به همان نتیجه ای می رسد که دین آن را معرفی می کند.

۲- کدام یک درباره « حکمت متعالیه » درست است؟ (خارج کشور ۹۳)

(۱) گاهی به آن چه برهانی نباشد نیز، اعتماد می کند. (۲) همواره عقل و برهان را بر کشف و شهود مقدم می داند.

(۳) عقل را در کنار دین، دارای ارزش مستقلی می داند. (۴) عقل را در خدمت شریعت می داند.

۳- کدام بیان در مورد علم لدنی درست نیست؟ (خارج کشور ۹۱)

(۱) علم لدنی بدون کتاب و معلم و اندیشه دریافت می شود و آموزش نقشی در آن ندارد.

(۲) به نظر همه حکیمان و فیلسوفان، علم لدنی از دیگر دانش ها قوی تر و استوارتر است.

(۳) در قرآن آیاتی وجود دارد که می توان در اثبات علم لدنی به آن استشهاد کرد.

(۴) به اعتقاد صدرالمتألهین امکان ندارد کسی قرآن را فهمیده باشد و علم لدنی را انکار کند.

۴- آنها که می گویند وظیفه و توانایی عقل تنها در دفاع از حقانیت دین است همان....اند که ملاصدرا نظر....آن را ابراز

داشت و در بزرگترین اثر فلسفی خود به نام...ابواب مباحث فلسفی را با مراحل سیر و سلوک قلبی عرفا مطابقت داد و

مباحث کلی درباره احوال موجود را از آن حیث که موجود است در سیر فکر ازاعلام کرد(سراسری ۸۹)

(۱) عارفان، مخالف، اسفار اربعه، حق به خلق (۲) متکلمان، موافق، شواهد الربوبیه، خلق به حق

(۳) متکلمان، مخالف، اسفار اربعه، خلق به حق (۴) عارفان، موافق، شواهد الربوبیه، حق به خلق

۵- ملاصدرا در تقریب ابواب مباحث فلسفی با مراحل سیر و سلوک قلبی عرفا، مباحث مربوط به « توحید، خداشناسی،

صفات الهی » و مباحث مربوط به « افعال باری تعالی یعنی صدور موجودات از ذات الهی و جریان فیض هستی در مراتب

عقول و فرشتگان » را به ترتیب درو.....همانگ ساخته است؟ (خارج کشور ۸۹)

(۱) سیر بالحق فی الحق - سیر فی الخلق بالحق (۲) سیر بالحق فی الحق - سیر من الحق الی الخلق بالحق

(۳) سیر من الحق الی الخلق بالحق - سیر فی الخلق بالحق (۴) سیر من الحق الی الخلق بالحق - سیر من الخلق الی الحق

۶- نیافتن حجاب میان خود و حق و پرداختن به هدایت مردم برای رسیدن به شئون و کمالات و اسماء حق در اسفار اربعه

صدراایی به ترتیب موصوف به سفر.....و سفر.....و سفر..... می باشد (خارج کشور ۸۷)

(۱) فی الخلق بالحق - بالحق فی الحق - من الخلق الی الحق (۲) من الخلق الی الحق - فی الخلق بالحق - بالحق فی الحق

(۳) من الخلق الی الحق - بالحق فی الحق - فی الخلق بالحق (۴) بالحق فی الحق - فی الخلق بالحق - من الخلق الی الحق

۷- سالک در کدام سفر ذات حق را در همه چیز و با همه چیز می بیند؟ (سراسری ۸۰)

(۱) فی الخلق بالحق (۲) بالحق فی الحق (۳) من الخلق الی الحق (۴) من الخلق الی الخلق بالحق

۸- صدرالمتألهین که مهمترین کتب خود را بر اساس اسفار اربعه عرفا تنظیم کرده است در مرحله سیر « من الحق الی

الخلق بالحق » به کدام مباحث فلسفی می پردازد؟(سراسری ۷۷)

(۱) نفس و معاد (۲) امور عامه (۳) توحید و خداشناسی (۴) افعال باری

۹- وی از اندیشمندان طراز اول ایران اسلامی است و با ظهور او در قرن ۱۱ هجری، دوران جدیدی در تفکر و حکمت

اسلامی پدید آمد که اغلب حکما و عرفای بعد از وی شاگردان بی واسطه یا با واسطه او هستند. (سراسری ۷۷)

۱) صدر المتألهین - مبداء و معاد

۲) صدر المتألهین - اسفار اربعه

۳) ملاحادی سبزواری - شرح منظومه

۴) ملاحادی سبزواری - مفاتیح الغیب

۱۰- مطابق اعتقادات عرفا در کدام مرحله پس از آنکه سالک ذات حق را در نزدیکی به او شناخت به کمک خود او سیر

در شئون و کمالات و اسماء او می پردازد و کدام مباحث فلسفی صدر المتألهین بر این مرحله تطبیق می کند (سراسری ۷۶)

۱) سفر بالحق فی الحق - افعال باری تعالی

۲) سفر بالحق فی الحق - مباحث توحید و صفات الهی

۳) سیر فی الخلق بالحق - مباحث توحید و صفات الهی

۴) سیر فی الخلق بالحق - افعال باری تعالی

۱۱- بر اساس سلوک فکری مرحوم ملاصدرا « نفس و معاد » در کدام سفر عارف قرار می گیرد؟ (سراسری ۷۳)

۱) فی الخلق بالحق

۲) بالحق فی الحق

۳) من الخلق الی الحق

۴) من الحق الی الخلق بالحق

تمرینات :

۱- مشرب و روش میرداماد را بنویسید .

میرداماد فیلسوفی مشایی بود که می خواست حکمت مشاء را با حکمت اشراق در آمیزد و فلسفه مشاء را به روش اشراقی تفسیر کند.

۲- روش تحقیق حکمت متعالیه را به اختصار بنویسید. فلسفه ای که ملاصدرا بنیان گذاشت و آن را رسماً حکمت متعالیه نامید در واقع نقطه اتصال همه جریان های گوناگون فکری است. البته نباید پنداشت که حکمت متعالیه فلسفه ای التقاطی است و در آن شیوه های گوناگون فکری درهم آمیخته شده است . درواقع، نبوغ و ابتکار ملاصدرا در این است که سه طریق برهان عقلی و شهود قلبی و وحی قرآنی را با هم ترکیب می کند و شیوه ای یگانه در تحقیق فلسفی به وجود می آورد. او نه مانند مشائیان است که عقل و برهان را بر هر کشف و شهودی رجحان می دهند و نه مانند اشراقیان که شهود قلبی را بر برهان عقلی مقدم می دانند. ملاصدرا هر دو روش را با هم به کار می گیرد وجدایی آنها را هرگز روا نمی داند.

۳- نظر ملاصدرا و متکلمان را درباره عقل به اختصار شرح دهید. ملاصدرا با نظر متکلمان درباره عقل مخالف است. متکلمان برای عقل در کنار دین ارزش مستقلی قائل نیستند و معتقدند که عقل در خدمت شریعت است و تنها می تواند اصولی را که دین با یقین و اطمینان به ما آموخته است، به مدد استدلال اثبات کند؛ یعنی، وظیفه و توانایی عقل تنها در دفاع از حقانیت دین است. در مقابل، صدر المتألهین معتقد است که عقل و دین حقیقت واحدی هستند و از یک منبع ازلی، یعنی ذات احدیت سرچشمه گرفته اند. اگر عقل به درستی حرکت کند و همه موازین برهانی را مراعات نماید، هرگز به نتیجه ای مخالف دین منتهی نمی شود. دین خداوند نیز هرگز حاوی مطلبی متعارض با ضروریات عقلی نیست.

۴- اسفار اربعه عرفا و حکمت متعالیه را با هم مقایسه کنید.

سفر من الخلق الی الحق عرفا شامل مباحث کلی درباره احوال موجود از آن حیث که موجود است . درواقع، این مباحث مقدمه بحث توحید است. (امور عامه فلسفه)

سفر بالحق فی الحق عرفا شامل مباحث توحید و خداشناسی و صفات الهی.

سفر من الحق الی الخلق بالحق عرفا شامل مباحث افعال باری یعنی صدور موجودات از ذات الهی و جریان فیض هستی در مراتب عقول و فرشتگان و افلاک و نفوس .

سیر فی الخلق بالحق عرفا شامل مباحث نفس و معاد .